

■ «الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّىٰ وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَىٰ»

مراحلی که خداوند در این آیه از نظر تقدم و تأخر بیان می‌کند، عبارت‌اند از: تقدم آفرینش بر سامان‌بخشی (آراستن، نظم و ترتیب دادن) تقدم اندازه‌گیری و ساختار منظم ویژه موجودات (قانون‌مندی) بر هدایت خاص همه‌ی موجودات برای رسیدن به هدف خاص که متناسب با ساختمان وجودی ویژه‌ی آن‌ها (تقدیر) است.

■ «إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَ اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَبْصَارِ»

کسی می‌تواند حقیقت جهان را به درستی دریابد که اهل تعقل و خردورزی باشد. برای خردمندان، پدیده‌های نظام آفرینش، آیه و نشانه‌ی حکمت و تدبیر خالق آن‌ها است.

■ الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

ویژگی‌های خردمندان به ترتیب: ۱- ذکر و یاد همیشگی و در همه حال به یاد خدا بودن (توحید عبادی)، ۲- تفکر در نظام آفرینش رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ نتیجه‌ی تفکر خردمندان در نظام آفرینش: بیهودگی و عبث بودن در جهان راه ندارد (تفکر در نظام آفرینش، علت درک عدم بیهودگی جهان است).

عمل خردمندان پس از هدفدار دانستن هستی: تنزیه ذات باری تعالی و درخواست محافظت از عذاب

■ «وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُنِعَ اللَّهُ الَّذِي اتَّقَنَ كُلَّ شَيْءٍ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ»

خداوند، پس از سخن گفتن از حرکت کوه‌ها که مانند ابرها در حرکت‌اند (ذکر نکات علمی) می‌فرماید که هر چیزی را استوار ساخته است: روابط مستحکم و نظم استوار جهان. طبق این آیه نیز هر یک از موجودات جهان، دارای ساختار منظم ویژه‌ی خود هستند.

■ «إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ»

هر یک از موجودات جهان، دارای ساختار منظم ویژه‌ی خود (اندازه‌ی معین، خصوصیات ویژه و قانون‌مندی خاص خود) هستند و بر مبنای این تقدیر و قانون‌مندی خلق و ایجاد شده‌اند. قضای الهی، متناسب با تقدیر است.

■ «خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ»

وقتی به روابط مستحکم و نظم استوار جهان می‌نگریم، درمی‌یابیم که جهان بر حق و درستی استوار است، یعنی دارای هدف معین است.

در پیام آیات این درس به چند نکته توجیه نماییم:

- ۱- هر جا صحبت از «تقدیر» شد، به مفهوم «ساختار منظم و ویژه»، «فصوصیات و ویژگی‌های معین» و «قانون‌مندی» جهان پی می‌بریم.
- ۲- هر جا صحبت از «استوار» و «مکمل» بودن جهان شد، آیه‌ی: «صَنَعَ اللَّهُ الَّذِي اتَّقَنَ كُلَّ شَيْءٍ» مدنظر است.
- ۳- هر جا صحبت از «حق» بودن یا «باطل» نبودن جهان شد، به مفهوم «قانون‌مندی» و «هرف‌راری» پی می‌بریم که شافیه‌ی اصلی جهان است و نشانه‌ی حکمت و تدبیر الهی است.
- ۴- استکلام، نظم و هر فمندی مخلوقات جهان نشانه‌ی «حکمت و تدبیر» خالق آن است.

- ۵- همه‌ی آیات این درس پیرامون این نکته است که جهان، جلوه و نشانه‌ی حکمت و تدبیر فراست و این امر نیازمند تفکر و تعقل در پدیده‌های جهان است.
- ۶- وقتی در گزینه‌ها، «حق» بودن جهان و «باطل» نبودن آن، در کنار یک‌دیگر قرار بگیرند، تفاوت آن‌ها این است که در حق بودن می‌گوییم: جهان، دارای حرف و قانون‌مندی است و در باطل نبودن می‌گوییم: بیهودگی و عبث بودن از جهان دور است. یعنی فعل ما در معنای «حق»، مثبت و در معنای «باطل»، منفی است.
- ۷- ساختار منظم ویژه‌ی موجودات از سه آیه برداشت می‌شود: «وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَىٰ» - «إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ» - «صَنَعَ اللَّهُ الَّذِي اتَّقَنَ كُلَّ شَيْءٍ»

آن گاه که به روابط مستحکم و نظم استوار جهان می‌نگریم، معتقد می‌شویم که جهان، یک مجموعه‌ی هدفمند است که از آن به تعبیر می‌شود و پیام آیه‌ی شریفه‌ی یاری‌رسان ما در این اعتقاد است.

- ۱ حق - «صنع الله الذي أتقن كل شيء انه خبير بما تفعلون»
 ۲ صنع الهی - «صنع الله الذي أتقن كل شيء انه خبير بما تفعلون»
 ۳ صنع الهی - «خلق الله السماوات والأرض بالحق ان في ذلك لآية للمؤمنين»
 ۴ حق - «خلق الله السماوات والأرض بالحق ان في ذلك لآية للمؤمنين»

کسی می‌تواند حقیقت جهان را به‌درستی دریابد که، که پیام آیه‌ی شریفه‌ی حاکی از آن است.

- ۱ عقلانیت و خردمندی در او حاکم باشد - «ان في خلق السماوات والارض واختلاف الليل والنهار»
 ۲ عقلانیت و خردمندی در او حاکم باشد - «خلق الله السماوات والارض بالحق ان في ذلك لآية للمؤمنين»
 ۳ نظم و قانون‌مندی بر این جهان، معلوم ذهن او باشد - «ان في خلق السماوات والارض واختلاف الليل والنهار»
 ۴ نظم و قانون‌مندی بر این جهان، معلوم ذهن او باشد - «خلق الله السماوات والارض بالحق ان في ذلك لآية للمؤمنين»

هر جا استحکام و نظمی به چشم بخورد، جای پایی از در عمق جان بهره‌مند از بصیرت می‌نشیند تا از صمیم درون، فریاد برآورد و بگوید:

- ۱ حکمت و تدبیر - «ربنا ما خلقت هذا باطلا سبحانك فقنا عذاب النار»
 ۲ هدفمندی - «ربنا ما خلقت هذا باطلا سبحانك فقنا عذاب النار»
 ۳ حکمت و تدبیر - «سبح اسم ربك الاعلى الذي خلق فسوى * و الذي قدر فهدى»
 ۴ هدفمندی - «سبح اسم ربك الاعلى الذي خلق فسوى * و الذي قدر فهدى»

هر یک از موجودات جهان، دارای است که پیام آیه‌ی شریفه‌ی ترسیم‌کننده‌ی آن است.

- ۱ پیچیدگی خاص خود - «الذي احسن كل شيء خلقه»
 ۲ قانون‌مندی خاص - «انا كل شيء خلقناه بقدر»
 ۳ پیچیدگی خاص خود - «انا كل شيء خلقناه بقدر»
 ۴ قانون‌مندی خاص - «الذي احسن كل شيء خلقه»

از آیه‌ی شریفه‌ی «و ترى الجبال تحسبها جامدة و هي تمر مر السحاب» کدام مفهوم دریافت می‌شود؟

- ۱ خداوند کوه‌ها را بر استوارترین و پایدارترین شکل خود خلق کرد و در حالی که ابرها به شدت در حرکت‌اند.
 ۲ انسان کوه‌ها را پایدار و ساکن می‌بیند و در حالی که ابرها در حرکت‌اند و این دلیل بر قانون‌مندی جهان هستی است.
 ۳ تصور بر ثابت بودن کوه‌ها، امری نادرست است و زمین و آنچه بر روی آن است، مانند ابرها پیوسته در حرکت‌اند.
 ۴ حرکت ابرها و سکون کوه‌ها، نشانی از قانون‌مندی جهان است و هر دو معلول وجود پروردگار جهان‌اند.

اگر بگوییم: «هر یک از موجودات جهان، دارای قانون‌مندی خاص است که بر مبنای آن قانون‌مندی، پا به عرصه‌ی وجود گذارده است.» و «خدای متعال هر چیزی را استوار ساخته است.» به‌ترتیب، پیام کدام آیات را ترسیم کرده‌ایم؟

- ۱ «انا كل شيء خلقناه بقدر» - «صنع الله الذي أتقن كل شيء»
 ۲ «صنع الله الذي أتقن كل شيء» - «الذي احسن كل شيء خلقه»
 ۳ «انا كل شيء خلقناه بقدر» - «الذي احسن كل شيء خلقه»
 ۴ «الذي احسن كل شيء خلقه» - «صنع الله الذي أتقن كل شيء»

اگر گفته شود: «آفرینش پدیده‌ها، مقدم بر سامان‌بخشی به آنان است.» به پیام کدام آیه توجه شده است؟

- ۱ «انا كل شيء خلقناه بقدر»
 ۲ «خلق الله السماوات والارض بالحق»
 ۳ «الذي خلق فسوى و الذي قدر فهدى»
 ۴ «ربنا ما خلقت هذا باطلا»

اگر گفته شود: «عبث آفرینی از پدیده‌های جهان، به دور است.» پیام کدام آیه ترسیم شده است؟

- ۱ «ما خلقنا السماوات والأرض و ما بينهما الا بالحق و أجل مسمى»
 ۲ «صنع الله الذي أتقن كل شيء انه خبير بما تفعلون»
 ۳ «ربنا ما خلقت هذا باطلا سبحانك فقنا عذاب النار»
 ۴ «خلق الله السماوات والأرض بالحق ان في ذلك لآية للمؤمنين»

اگر بگوییم: «کسی می‌تواند حقیقت جهان را به‌درستی دریابد که عقلانیت و خردمندی در او حاکم باشد.» پیام کدام آیه را ترسیم کرده‌ایم؟

- ۱ «ان في خلق السماوات والأرض واختلاف الليل والنهار لآيات لاولى الألباب»
 ۲ «افحسبتم انما خلقناكم عبثا و انكم الينا لا ترجعون»
 ۳ «خلق الله السماوات والأرض بالحق ان في ذلك لآية للمؤمنين»
 ۴ «ما ترى في خلق الرحمن من تفاوت فارجع البصر هل ترى من فطور»

«خلقت محكم و استوار در نظام آفرینش» که حاکی از وجود پدیدآور «مدبر و حکیم» است، از دقت در کدام آیه مفهوم می‌گردد؟

- ۱ «ما ترى في خلق الرحمن من تفاوت فارجع البصر هل ترى من فطور»
 ۲ «ربنا ما خلقت هذا باطلا سبحانك فقنا عذاب النار»
 ۳ «و ترى الجبال تحسبها جامدة و هي تمر مر السحاب صنع الله الذي أتقن كل شيء»
 ۴ «ان في خلق السماوات والأرض واختلاف الليل والنهار لآيات لاولى الألباب»

زبان ۸۹

با توجه به آیات شریفه «إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ * الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَاماً وَقُعُوداً وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَطْلاً سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ» دومین ویژگی خردمندان و نتیجه‌ی آن می‌باشد.

۱. تفکر در آفرینش - هدفدار و قانون‌مند یافتن هستی
۲. همیشه و در هر حال به یاد خدا بودن - هدفدار و قانون‌مند یافتن هستی
۳. تفکر در آفرینش - تنزیه ذات باری تعالی و درخواست محافظت از عذاب
۴. همیشه و در هر حال به یاد خدا بودن - تنزیه ذات باری تعالی و درخواست محافظت از عذاب

نکات

مهم درس

صفحات کتاب درسی ۱۲-۱۱

■ یکی از سؤال‌های اصلی هر نوجوان و جوانی این است که: «ما در چگونه جهانی زندگی می‌کنیم؟» پاسخ این سؤال در نگاه وی به زندگی تأثیر می‌گذارد و به برنامه‌ها و تصمیم‌های او جهت می‌دهد.

■ با وجود نشانه‌های الهی در پدیده‌های پیرامون، هر کس خردمندی پیشه نکند و به‌درستی نیندیشد، زیان آن را خواهد دید و جایگاه خود در جهان را نخواهد شناخت: این همه نقش عجب بر در و دیوار وجود / هر که فکر نکند، نقش بود بر دیوار (إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ)

- ۱ - داشتن اجزای خاص و معین (تقدیر)
- ۲ - داشتن آرایش مخصوص به خود (الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى)
- ۳ - داشتن کار مخصوص و وظیفه‌ی معین
- ۴ - پیوستگی و ارتباط میان وظایف و مسئولیت‌ها به طوری که مکمل و ادامگی کار یک‌دیگرند و به تنهایی ناقص و ناتمام‌اند.
- ۵ - وجود هدف خاص که آن را از سایر سامان‌دهی‌ها و همکاری‌ها جدا می‌کند.

ویژگی‌های
موجودات
در جهان
قانون‌مند:

■ **شاخصه‌ی اصلی:** هدف (غایت) است که مجموعه‌ها را به یک نظام تبدیل می‌کند و در همه‌ی اجزا و فعالیت‌های یک مجموعه حضور دارد. بدون هدف، پیوستگی، ارتباط و هماهنگی معنا ندارد و مجموعه‌ی دارای نظام، شکل نمی‌گیرد (خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ - رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَطْلاً).

■ اگر هدفمندی در کار نباشد، تمام فعالیت‌ها عبث، بیهوده و باطل می‌شود و اگر هدفمندی باشد، مجموعه‌ی فعالیت‌ها، ثمربخش، هدفمند و حق می‌گردد.

■ خالق آگاه، خبیر و حکیم متناسب با هدفی که در نظر دارد (ابتدا هدف بوده)، اجزا را به‌وجود می‌آورد و با طرح و نقشه و برنامه‌ی معین، همکاری‌ها را شکل می‌دهد تا آن هدف و غایت محقق شود.

اگر با استاد سخن، سعدی علیه‌الرحمه، هم آرمان شده، بگوییم:

«این همه نقش عجب بر در و دیوار وجود هر که فکر نکند، نقش بود بر دیوار»

پیام کدام آیه‌ی قرآن را انیس جان خود کرده‌ایم؟

۱. «الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى»
۲. «خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ»
۳. «إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ»
۴. «وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسِبُهَا جَمْدَةً وَهِيَ ثَمَرٌ مِّمَّا السَّحَابُ صَنَعَ اللَّهُ الَّذِي اتَّقِنَ كُلَّ شَيْءٍ»

■ **شاخصه‌ی اصلی:** پدیده‌ها و مجموعه‌های بزرگ و کوچک جهان که در همه‌ی اجزا و فعالیت‌های آن مجموعه حضور دارد، از دقت در کدام آیه، مفهوم می‌گردد؟

۱. «رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَطْلاً»
۲. «سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ»
۳. «وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ»
۴. «إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ... لَآيَاتٍ»

خارج کشور ۹۳

تجرباتی ۸۸

خطبه ۹۰ نهج البلاغه

ویژگی‌های
خلقت
خداوند:

- ۱- **بدیع و بی‌سابقه بودن خلقت:** او خداوندی است که موجودات را آفرید، بدون این که از هیچ نمونه‌ی آماده و پیش ساخته‌ای ایده بگیرد.
- ۲- **آیت و نشانه بودن موجودات چه جاندار و چه بی‌جان بر حکمت و تدبیر الهی:** آثار صنع و نشانه‌های حکمتش در نوآوری‌های بی‌سابقه و خلقت بی‌نظیرش هویداست. هر یک از موجوداتی که خدا آفریده، با زبان بی‌زبانی خالق خود را معرفی می‌کند و تدبیر خدا را باز می‌گوید، دلالتش بر وجود خدا همواره استوار است (ان فی خلق السماوات والأرض... لآیات لا ولی الاکباب - الحمد لله المتجلی لخلقه بخلقه).
- ۳- **وجود نظم مشخص و تقدیر و اندازه‌ی معین و متناسب با هدف در هر موجود:** همه‌ی مخلوقات را بر اساس مقیاس و نظم مشخص آفرید (والذی قدر فهدی) و در آفرینش آن‌ها طوری اندازه‌ها را برقرار کرد که محکم و استوار بمانند و از هم فرو نپاشند (علت). (صنع الله الذی اتقن کل شیء).
- ۴- **طراحی ساختار هر موجود به بهترین وجه ممکن و وجود هماهنگی میان تقدیر و هدف:** هر چیزی را به بهترین شکل طراحی کرد (صوّرکم فاحسن صورکم) و آن‌گاه بدان نظم و ظرافت بخشید و آن را در مسیر انجام وظیفه و دست‌یابی به هدف خاص وی هدایت کرد (فسوّی والذی قدر فهدی).
- ۵- **تجاوز نکردن موجودات از تقدیر الهی و حرکت در چهارچوب هدف:** همه‌ی این کارها (آفرینش مخلوقات بر اساس مقیاس، نظم مشخص و بهترین شکل آن‌ها و هدایت) بدان جهت بود که هیچ‌یک از مخلوقات از محدوده و چهارچوب تعیین شده از جانب خداوند (تقدیرات) تجاوز نکند و برای رسیدن به مقصد موردنظر کوتاهی ننماید و اگر خداوند به او دستوری داد، انجام دادنش بر وی دشوار نباشد و سرکشی نکند.

مواستان باشد در این خطبه یک رابطه وجود دارد و آن این است که شماره‌ی (۵) یعنی تجاوز نکردن موجودات از تقدیر الهی، فقط مرتبط با معین و هماهنگی میان تقدیر و هدف است.

پیوستگی، ارتباط و هماهنگی آن‌گاه معنا دارد که در کار باشد و به بیان علی (ع)، زبان بی‌زبانی جامدات هم معرفی آفریدگار است و برقراری اندازه‌ها در آفرینش پدیده‌ها به منظور آفریده‌ها است.

۲ تدبیر - تدبیر - استوار ماندن

۱ هدف - قدرت - مخلوق بودن

۴ تدبیر - قدرت - مخلوق بودن

۳ هدف - تدبیر - استوار ماندن

«عدم تجاوز مخلوقات از محدوده و چهارچوب تعیین شده و سرکشی نکردن در برابر دستور خداوند» به بیان علی (ع)، بدان جهت است که خدای متعال

۱ آثار صنع و نشانه‌های حکمتش را در نوآوری‌های بی‌سابقه و خلقت بی‌نظیرش، هویدا و نمایان سازد.

۲ با پدید آوردن موجودات، برهان آفریدگاری و دلیل خداوندی خود را برای همیشه به خداجویان ارائه دهد.

۳ همه‌ی مخلوقات را براساس مقیاس، نظم مشخص و اندازه‌های مخصوص و متناسب با هریک از آن مخلوقات آفرید.

۴ موجودات را بدون این که از هیچ نمونه‌ی آماده و پیش ساخته‌ای ایده بگیرد و از کار خالق دیگری که پیش از وی جهانی آفریده باشد، آفرید.

به بیان حضرت علی (ع) در نهج البلاغه «عدم تجاوز مخلوقات از محدوده و چهارچوب تعیین شده از جانب خداوند حاکی از آن است که»

۱ خدای متعال این نظام را از روی الگوی از قبل تعیین شده نیافرید.

۲ آثار صنع و نشانه‌های حکمتش در نوآوری و خلقت بی‌نظیرش هویداست.

۳ مخلوقات در هر زمان با دلالتی استوار، آفریننده‌ی خود را نشان می‌دهند.

۴ هر مخلوقی در نظام موجود جایگاهی خاص با ویژگی‌های خاص خود دارد.

جایگاه خاص با ویژگی‌های خاص، حاکی از «تقدیر» است. بنابراین گزینش (۴) صحیح می‌باشد.